

بررسی شیوه ها و تدابیر جلب مشارکت عمومی در پیشگیری از جرایم حاشیه نشینی

علیرضا عسگری دانشیار، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم Alireza.asgari88@gmail.com

ناهید اکبری کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم (نویسنده مسئول)

Nahidakbari1171@gmail.com

چکیده

حاشیه شهرها بعنوان یکی از مکانهای پرورش بزه کار و گسترش بزه دیده شناخته می شود که نیاز پیشگیری موقعیت مدار محیطی را دوجندان می نماید. پیشگیری از این جرایم نیازمند تعامل و مشارکت نهادهای متولی مبارزه با جرم نظیر شهرداری و سازمان فنی مهندسی به منظور سلب دسترسی و تحقق حاشیه نشینی، نیروی انتظامی به منظور شناسایی مجرمین و در نهایت اتخاذ سیاست های جلب مشارکت عمومی در پیشگیری از جرم دارد. یکی از این موارد کنترل رسمی و غیر رسمی مشارکتهای مردمی است که مهمترین راهبرد در اقدانات پیشگیرانه محسوب می شود. تعیین شناخت دایره مفهومی مشارکت و ارتباط آن میان جرم زدایی و جرم انگاری محیطی موضوعی است که در این نوشتار با رویکردی تحلیلی توصیفی مورد بررسی قرار گرفته است و در پی پاسخ بدین سوال هستیم که راهبردهای مشارکت عمومی در پیشگیری از جرم چیست؟ چنین نتیجه حاصل آمده است که جرایم ناشی از حاشیه شهر با بهره گیری از نظریه مکان های قابل دفاع برای مشارکت شهروندان نیازمند تعامل ارتباط پلیس و مردم، تبیین نهادهای اجتماعی- فرهنگی و مذهبی را برای ریشه یابی و آموزش دارد. تدابیر مربوط به کاهش ابزار و فرصت ارتکاب جرم برای جرایم خاص با سایر جرایم متفاوت است. بر همین اساس، پیشگیری بعنوان یکی از راهبردهای اساسی در حوزه کنترل اجتماعی جرایم محیطی در بر گیرنده مجموعه راهکارهای مستقیم و غیر مستقیمی است که با هدف ایجاد امکانات و موقعیت های بازدارنده از وقوع جرم نیازمند تدوین سیاست های مدون و منسجم است.

واژگان کلیدی: حاشیه نشینی، معماری محیطی، جرایم محیطی، مشارکت مردمی.

Examining the methods and measures of attracting public participation in the prevention of marginalization crimes

Scientific Journal of Modern
Jurisprudence and Law

Print ISSN: 2717- 1469
Online ISSN: 2717 - 1477

Profile in ISC,SID, Noormags,
Magiran, Ensani,
GoogleScholar
www.jaml.ir

Year 2025, Sixth year, Issue 24

Pages 1-14

Alireza Asgari Associate Professor, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Qom Branch
Alireza.asgari88@gmail.com

Nahid Akbari Master's degree, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Qom Branch (Corresponding author)
Nahidakbari1171@gmail.com

Abstract

The outskirts of cities are known as one of the places where criminals are bred and victims are spread, which doubles the need for environmental situation-oriented prevention. Preventing these crimes requires the interaction and participation of institutions responsible for combating crime, such as municipalities and technical and engineering organizations in order to deny access and realize marginalization, the law enforcement force in order to identify criminals, and finally, adopting policies to attract public participation in crime prevention. One of these cases is the formal and informal control of public participation, which is considered the most important strategy in preventive measures. Determining the conceptual scope of participation and its relationship between decriminalization and environmental criminalization is a topic that has been examined in this article with a descriptive analytical approach, and we are seeking to answer the question of what are the strategies for public participation in crime prevention? It has been concluded that crimes resulting from the outskirts of the city, using the theory of defensible places for citizen participation, require the interaction of the police and the public, and the explanation of socio-cultural and religious institutions for rooting and education. Measures related to reducing the means and opportunities to commit crimes are different for specific crimes than for other crimes. Accordingly, prevention, as one of the basic strategies in the field of social control of environmental crimes, includes a set of direct and indirect solutions that require the development of codified and coherent policies with the aim of creating facilities and situations that deter crime.

Keywords: Slums, environmental architecture, environmental crimes, public participation.

مقدمه

حاشیه نشینی یک پدیده اجتماعی است که با اسکان غیر رسمی و بدون و مجوز گروه بزرگی از مردم در مکانی در کناره شهرهای عمدتاً بزرگ و به سبب توسعه کلان شهرها به وجود می آید.

امروزه رشد جمعیت و تکنولوژی باعث شکل گیری پدیده ای به نام حاشیه نشینی شده است. در جهان امروز تعامل های ساده و ابتدایی جای خود را به تعاملات پیچیده داده و افراد با دیدن پیشرفت های جدید دیگر تن به کارهای طاقت فرسا نداده و به دنبال مکان هایی با امکانات جدید بوده و در این میان چون از پایگاه های اجتماعی متفاوت، فرهنگ های مختلفی را با خود همراه دارند جنبه های منفی شخصیتی را سریع تر به هم انتقال داده و با وجود شرایط نابسامان اقتصادی زمینه ی ارتکاب جرایم مختلف را فراهم می سازند. افراد به دنبال ارضاء نیازهای خود به مکان های بزرگ تر مهاجرت کرده و چون از لحاظ مادی آن چنان غنی نیستند که خود را در بطن و مرکز شهرها جای دهند و از طرفی نیز به امکانات ابتدایی قانع نیستند بنابراین به حاشیه ی شهرها پناه برده اند و به نحوی سعی در هماهنگ کردن خود با فرهنگ شهرنشینی دارند. این تعارض و رویارویی فرهنگ های مختلف در مدت زمانی اندک باعث شکل گیری جرایمی به صورت آشکار و پنهان در سطح جامعه شده و آسیب های جبران ناپذیری را بر جای می گذارد. در این مقاله ابتدا مفهوم حاشیه نشینی و آسیب های اجتماعی و جرایم بیان گردیده و با نشان دادن اثرات سوء حاشیه نشینی راهکارهای عملی که بیشتر متوجه

دولتمردان و برنامه ریزان است پیشنهاد شده است. (یوسف جمال و دیگران، ۱۳۹۸: ۱۹۰)

وضعیت نابهنجار اقتصادی، مهاجرت های بی رویه و ... از مهمترین عوامل و زمینه های حاشیه نشینی هستند که خود زمینه ساز بروز جرایم موقعیت مداری همچون سرقت، قاچاق مواد مخدر، تجاوز و قتل و ... است. پیشگیری از این موارد علاوه بر آموزش و اطلاع رسانی نیازمند مشارکت مردم و بهره گیری از طرحی محیطی است.

۱- حاشیه نشینی

حاشیه نشینی پدیده ای است که اکثر کشورها با آن مواجه اند. علل عمده ای که برای حاشیه نشینی وجود دارد، دو عامل مهاجرت های درون شهری و برون شهری است. حاشیه های شهری فاقد امکانات بهداشتی، خدماتی و آموزشی هستند و همین امر سبب به کارگیری حداقل توان افراد شده است. بافت شهری در این مناطق اکثراً با کمترین هزینه و حداقل امکانات است و به همین دلیل با کوچکترین حادثه طبیعی از بین می رود. (فریدون، ۱۳۹۷)

حاشیه نشینی موقعیتی نابرابر است که در آن طبقات مسلط اقتصادی-سیاسی به طور منظم و مداوم گروه ها و طبقات تحت نفوذ و حاکمیت خود را از برخورداری منابع، منافع و امتیازات عمده اقتصادی، اجتماعی و سیاسی محروم می دارند. (زاهد زاهدانی، ۱۳۶۹: ۳۴)

در واقع، مفهوم حاشیه نشینی اغلب به مسکن های فاقد خدمات و نیازهای اولیه انسانی اطلاق می شود. (گروبر و دیگران، ۲۰۰۵: ۳)

۲- فضای شهری

فضای شهری، ساختار سازمان یافته است که بستر کالبدی فعالیت های روز مره رد ان شکل می گیرد. (امینی و همکاران، ۹۸: ۱۳۹۲) لذا می توان چنین گفت که فضای اجتماعی که تداعی قضایی نهادهای اجتماعی است با داشتن ویژگی های کالبدی و کارکردی متفاوت در دوره های مختلف و بسترهای جغرافیایی و فرهنگی همان فضای شهری است. فضای شهری به ترکیبی اطلاق می شود که از فعالیت ها، بناهای مختلف فرهنگی، اجتماعی، اداری، تجاری و مانند آن و عناصر و اجزای شهری به صورتی آراسته، هماهنگ و واجد نظم و زیبایی و بالطبع با ارزش های بصری تشکیل می گردد و از نظر فیزیکی دارای بدنه ای محصور کننده می باشد. فضای شهری در واقع چیزی نیست جزء فضای زندگی روزمره شهروندان که هر روز به صورت آگاهانه و ناآگاهانه در طول راه از منزل تا محل کار ادراک می شود. (پاکزاد، ۱۳۷۶، ص ۳۶)

۳- ارتباط حاشیه نشینی و ارتکاب جرایم محیطی

حاشیه نشینی با وقوع جرایم ارتباط مستقیم و موازی دارد. به طوری که تنوع، تجمل و اختلاف فاحش و چشمگیر طبقات اجتماعی ساکن در شهرهای بزرگ از یکسو، و از سوی دیگر گرانی و سنگینی هزینه های جاری زندگی موجب شده است مهاجران غیر متخصص که درآمد آنان کفاف مخارجشان را نمی دهد، برای برآوردن نیازهای خود دست به هر کاری ولو غیر قانونی بزنند. در چنین مناطقی به خاطر از بین رفتن ارزشهای انسانی، انحرافات اجتماعی گوناگونی نظیر نزاع های دسته جمعی و قتل عمد، سرقت و اختفای اموال

مسروقه، خرید و فروش مواد مخدر و مشروبات الکلی، اخاذی و تهیدد برای کسب مال دیگران، خشونت های جنسی، افزایش بزهکاری زنان، تخریب محیط های شهری، مشکلات بهداشتی و جمعیتی، افزایش آمار خودکشی و افزایش جمعیت شهرها به سرعت رشد می کند. (ستوده، ۱۳۸۶، ۶۴)

بر همین اساس، رابطه بین طبقه اقتصادی- اجتماعی و میزان آسیب ها و جرایم معنی دار نیست ولی متغیرهای احساس نابرابری، خدمات شهری، امکانات رفاهی، کنترل اجتماعی و شلوغی محل با آسیب ها و جرایم رابطه دارند. (بیات، ۱۳۹۴: ۳۲)

لذا، ارتباط حاشیه نشینی و جرایم محیطی را می توان با نظریات قشربندی اجتماعی و به ویژه نظریه محرومیت و همچنین نظریه فشار که مدعی است افراد به دلیل مشکلات اقتصادی و کمبود درآمد تمایل زیادی به ارتکاب رفتار مجرمانه پیدا میکنند، تطبیق نمود.

۴- نظریات پیشگیری وضعی از جرم

در خصوص پیشگیری وضعی از جرم با محوریت جرایم ناشی از حاشیه نشینی، باید به نظریات مرتبط با طراحی محیطی که اجرای آنها نیازمند تعامل شهروندان و ارگانهای ناظر است می باشد.

۴-۱- نظریه فرصت

کاهش فرصت های محیطی ارتکاب جرم به منظور افزایش فضاهای قابل دفاع بعنوان شالوده نظریه فرصت در راستای مکتب شیکاگو است. بر این اساس میزان بالای جرم در فضاهای عمومی علی الخصوص در مواردی که بعلت طراحی نامتناسب محیط مسکونی محقق می شود مورد توجه قرار گرفته است. وفق این نظریه با شناسایی

بر اساس این نظریه ، جرم حاصل انتخاب به هنگام بزهکار است ، انتخابی که با فراهم آمدن یک موقعیت مناسب ، برگزیده می شود . لذا منطقی است که جرم حاصل از انتخاب بزهکار ، آن هم در موقعیتی مطلوب را یک شکار معقولانه منفعت دانست . این جرم شکارگرانه ، هنگامی صورت می گیرد که بزهکار احتمالی و آماج مناسب جرم ، در زمان و مکان واحدی با هم مواجه شده و محافظانی که قادر به پیشگیری یا کنترل آن هستند در آن لحظه حضور نداشته باشند .

۴-۳ فضای قابل دفاع

نظریه ی فضای قابل دفاع بر این نکته تأکید دارد که امنیت و قابلیت زندگی در یک فضا بستگی به درک و تصویری دارد که ساکنین و محله های مجاور از آن فضا دارند . اگر ساکنان ، تصویر بدی از آن فضا داشته باشند ، احتمال ارتکاب جرم در آن فضا بیشتر خواهد بود . هویت مکانی ، بخشی از هویت فردی هر انسان است . به نظر می رسد این بخش از مفهوم با نظریه پنجره های شکسته رابطه ی تنگاتنگ دارد . یک پنجره تعمیر نشده و شکسته خود نشانه ای از این است که هیچ کس نگران نیست و بنابراین شکستن پنجره های بیشتر هیچ هزینه ای ندارد . (ویلسون و همکار، ۱۳۸۲، ص ۱۸۱)

۵- مبانی پیشگیری از جرایم محیطی حاشیه نشینی

مبانی و ضرورت های پیشگیری از جرایم محیطی نظیر حاشیه نشینی در چهار بعد توجه به نوع ساخت و ساز و مبلمان محیطی، نظارت، حذف عوامل جرم خیز و مراقبت خلاصه می شود.

۵-۱ نوع ساخت و ساز

و پیشگیری از ایجاد فرصت های محیطی ، کنترل غیر رسمی در این محیط ها میزان جرم و جنایت را کاهش می دهد و بزهکاران فضایی برای ارتکاب جرم ندارند (فتحی، ۱۳۹۱، ص ۶۵)

در تطبیق این نظریه با جرایم مرتبط با حاشیه نشینی باید چنین بیان نمود که نصب لامپ در مکان های تاریک، رفع صعب العبوری و آسفالت خیابانهای خاکی، کوچه بندی و شماره گذاری، قراردادن کیوسک های نگاهبانی و نزدیکی به پایگاه های پلیس، توجه به معماری ساختمانی نظیر پنجره ها، مصالح و ... مکان احداق فضای سبز، توجه به بحث اوقات فراغت می تواند مورد توجه واقع شود.

۴-۲ نظارت روزمره

طراحی فیزیکی ، ظرفیت توسعه فرصت های نظارت طبیعی و یا غیر رسمی را برای ساکنان ایجاد می کند . براین اساس اگر مجرمان احساس کنند که به وسیله ی دیگران مشاهده می شوند ، امکان انجام جرم توسط آنان کاهش می یابد .

لذا با افزایش فرصت برای نظارت ، تعریف مرزهای واضح و روشن و حفظ یک تصویر مثبت طراحی شهری و مدیریت می تواند از تهاجم جلوگیری کند . با این روش ها مهاجمان به طور بالقوه ، قابلیت رؤیت بیشتری برای مردم خواهند داشت و بنابراین خودشان را بیشتر در معرض خطر دیده شدن و در نتیجه دستگیر شدن می یابند . در بررسی جرائم ، این نکته قابل توجه است که نظارت بر یک منطقه ، عامل مهمی در پیش بینی نرخ جرم است .

شهرها، تعیین حریم روستاها و اجرای طرحهای هادی برای جلوگیری از تعرض به اراضی زراعی و باغها، تعیین حریم و مشخص نمودن محدوده اراضی ملی با تابلوهای هشدار دهنده، گسترش فضاهای ورزشی و مدیریت بر اماکن ورزشی به نحو یقین انتفاعی، برگزاری جشنهای ملی و مذهبی با نگاهی فراتر از پرکردن اوقات فراغت، همه و همه از جمله اقداماتی است که بر عهده متولیان مدیریت شهری قرار داشته و اجرای صحیح آن می تواند نقش موثری در کاهش جرم ایفا نماید. (جیسون و ویلسون، ۴۵:۱۳۹۰)

۵-۲ نظارت

دیگر شرایط محیطی منجر به شکل گیری الگوهای رفتاری متفاوتی در مجرمین می شود مکان هایی که راه های ورود و خروج نامحدودی را در اختیار مجرمین می گذارند در مقابل جرم آسیب پذیر هستند. مصاحبه با سارقان نشان می دهد که آنها از خیابان هایی که دسترسی محدود دارند یا راه رفته را باید باز گردند، اجتناب می کنند. برای کنترل دسترسی، استفاده از یک سری موانع فیزیکی و یا نمادین که بیانگر نوعی محدودیت برای ورود برخی از افراد است پیشنهاد می شود. چنین موانعی ممکن است واقعی مانند دیوارهای بلند، دروازه ها و درها، پرچین و یا نمادین مانند دیوارهای کوتاه، ایجاد مغازه ها به صورت ردیفی، احداث باغچه یا تغییر در سطح طبقه ی همکف باشند و بعنوان مثال کاشت گیاهان و گلهای خاردار می تواند با ایجاد کنترل دسترسی مانع جرم شود. (امیری و عشریه، ۱۳۹۳)

رشد و پیچیدگی جوامع، به مفهوم «مشارکت مردم»، معنایی تازه بخشید و آن را از حوزه خویشاوندی به عرصه های عمومی کشاند؛ زیرا برنامه ریزهای توسعه از بالا به انتظارات خود تحقق بخشید.

بعنوان مثال، یکی از راهبردهای پیشگیرانه سرقت، پیشگیری از طریق طراحی محیطی است که با سخت سازی آماج جرم منجر به کاهش فرصت های سرقت، ترس از جرم و افزایش احساس امنیت می شود. طراحی محیطی به عنوان یک استراتژی دارای تاثیرات مهمی بر کاهش فرصت، دشوارسازی، افزایش زحمت، افزایش ریسک و خطر و در نتیجه پیشگیری از سرقت خودرو توسط سارقان می باشد (ویلسون و کلینک، ۲۹:۱۳۸۲)

بسیاری از دستگاه های دولتی بعنوان اجزاء مدیریت شهری در حوزه وظایف خود، تکالیفی را تحت عنوان مقررات قانونی عام و خاص، بر عهده مردم نهاده و تخلف و از آن را جرم تلقی می نمایند و عمل مرتکب را مستوجب مجازات میدانند، لیکن این دستگاه ها بموجب مقررات جاری کشور، خود نیز دارای وظایف و تکالیفی هستند که غفلت از آنها منجر به بروز بسیاری از جرایم میگردد. شهرداری، مدیریت جهاد کشاورزی، اداره منابع طبیعی، اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی، اداره تربیت بدنی و ... از جمله دستگاه هایی هستند که با شهروندان بطور مستقیم ارتباط داشته و عدم برنامه ریزی مناسب و عملکرد ناثواب برخی از این دستگاه ها موجب گردیده تا بخش قابل توجهی از پرونده های متشکله در دستگاه قضایی مربوط به این دستگاه ها باشد. طراحی و جانمایی ساختمانها، توجه به مبلمان شهری و پارکهای عمومی، ایجاد تفرجگاههای عمومی در اراضی جنگلی خارج از

تعارض خورده فرهنگ ها، خصومت و اختلاف های دیرینه، سودجویی و تحصیل اموال، جریحه دار شدن غیرت و آبرو و نزاع های اتفاقی و اعتیاد از جمله علل وقوع قتل است. این علل و عوامل به روشنی در مناطق حاشیه ای قابل رؤیت است. بیشتر قتل های اتفاق افتاده یا در این مناطق صورت می گیرد یا کسانی آن را مرتکب می شوند که در این مناطق زندگی کرده اند. در گونه ی بومی حاشیه نشینی که در آن امکان بازگشت به علت عدم وابستگی وجود ندارد، باید سیاست ادغام در شهر و یا «الحاق» به شهر در دستور کار قرار گیرد.

۴-۵-مراقبت

یکی دیگر از شیوه های مراقبت ، مستحکم سازی هدف ، بعنوان رویکردی رایج و با پیشینه ی طولانی به منظور جلوگیری از جرم است که کار مجرمان را برای انجام جرم مشکل می کند . البته مستحکم سازی هدف برهی مواقع ، موجب تحریک مجرمان بالقوه شده و آنها را متوجه حضور عنصر با ارزش حفاظت شده ای در محیط می کند . به طور کلی استفاده از سخت افزارها و فناوری های امنیتی ، بدون وجود نظارت طبیعی خوب ، ناکافی به نظر می رسد ، چرا که مستحکم سازی هدف ، در کنار کنترل دسترسی و نظارت ، عملکرد بهتری خواهد داشت (Poyner.1991.p:31).

طراحی می تواند با بکارگیری موانع و تجهیزات مادی یا غیر مادی ، میزان و وسعت تلاش و اقدامات لازم برای ارتکاب جرم از جانب مجرم و همچنین میزان حفاظت از افراد و اشیاء را تحت تأثیر قرار دهد . در واقع ، ایمنی

لازم به ذکر است هدف اصلی از ایجاد یک مانع روانی یا ذهنی این است که اگر یک هدف به نظر ناشناس یا سخت بیاید ، برای مهاجمان بالقوه هم غیر جذاب خواهد بود . نکته ی حائز اهمیت در کنترل ورودی ها این است که اقدامات صورت گرفته نباید باعث القاء ترس از جرم شود . دستکاری محیط در برخی موارد این فکر را به افراد القاء می کند که محیط خطرناک شده است ، زیرا افزایش محسوس و آشکار اقدامات امنیتی موجب می شود تا شهروندان عادی به خاطر ترس از بزه دیدگی ، کمتر به فضاهای شهری قدم بگذارند . این گونه رفتار اجتناب آمیز ، توانایی افراد را در مراقبت ، مداخله و سایر فعالیت هایی که برای پیشگیری از جرم لازم است ، کاهش می دهد . (عباسی ، ۱۳۸۷، ص ۳۴)

۳-۵-حذف عوامل جرم خیز

فضاهای عمومی، به عنوان یکی از وضعیت ها و موقعیت هایی که بسیاری از میان کنش های بین افراد جامعه در آن ها اتفاق می افتد، می توانند به واسطه طراحی نامناسب، فرصت ارتکاب بسیاری از جرائم را فراهم آورند. نظریه «پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی» درصدد است تا با طراحی و به کارگیری درست فضا، از فرصت های مجرمانه که معلول طراحی نامناسب فضا هستند، بکاهد. با به کارگیری این راهبردها، می توان علاوه بر پیشگیری از جرم، ایجاد فضایی مثبت و ارتقای کیفیت زندگی، از هزینه های جرم نیز کاست. طراحی فضای عمومی باید به نحوی باشد که بتواند فرصت نظارت را بهبود بخشیده، نقاط غافلگیری را به حداقل برساند و مشارکت افراد در این فضاها را افزایش دهد.(جیسون و ویلسون، ۱۳۹۰:۴۵)

باشد. در کنار نیروهای مذکور دانش امروز ثابت کرده است که روش هایی نیز وجود دارد که از میزان اتکا به نیروی انتظامی و پلیس میتوان کاست و به جای آن به نیروی مردمی یعنی شهروندان و ساکنان تاکید نمود. در این خصوص یکی از راهکارهای موثر در جلب نیروی مردمی برای حفظ نظم و امنیت در نظر گرفتن این مورد در مرحله طراحی شهریاست. به بیان دیگر در طراحی شهری راهکارهایی وجود دارد که با در نظر گرفتن آنها می توان از بروز جرائم پیش گیری کرد. (ایران منش، ۱۳۹۴)

۶-۱ ایجاد تعامل با ارگانهای مسئول

تعامل و حضور ساکنان در عرصه های عمومی در محله تحت سکونت خود به شکل گیری رابطه ای مثبت میان فرد و محله منجر می گردد که نتایج آن عبارتند از: افزایش سطح دلبستگی به محله، افزایش تمایل به مشارکت در امور محله و شهر و کنش و واکنش مثبت در محیط کالبدی و اجتماعی محله می شود (Loukaitou, 2006:220)

در مقابل، محلات ناامن بستر وقوع ناهنجاری های بزرگ اجتماعی است که علاوه بر وارد نمودن خسارتهای مالی و جانی به ساکنان منجر به صدمات روحی و روانی جبران ناپذیری شده به خانواده ها شده و تربیت نسل های آتی را به شدت تحت تأثیر قرار می دهند. (Sakip & Abdullah, 2012:343)

محیط کالبدی شهر و محله به عنوان زمینه اصلی وقوع جرایم می توانند نقش مهمی در پیشگیری از وقوع جرایم

فیزیکی محیط، نقش مؤثری در مستحکم سازی اهداف در برابر جرم دارد. در مورد مسأله ای ایمنی فیزیکی در اغلب طرح ها، این واقعیت وجود دارد که اشخاصی که طراح هستند، از جرائم و نحوه ای وقوع آنها آگاهی ندارند. نتیجه ای این عمل می تواند به سادگی در میزان جرائم گوناگون در فضاها دیده شود. بنابراین در نظر گرفتن مسأله ای ایمنی فیزیکی می تواند به طور قابل توجهی در موقعیت های کلی طرح نقش داشته باشد. کاربرد مناسب سخت افزار ایمنی و حذف ضعف های امنیتی از نقطه نظر ساختاری، می تواند تأثیر مهمی بر آینده مسأله جرم داشته باشد. (burgese, 1994)

بعنوان مثال، در راستای حل مسئله «تجمع معتاد متجاهر» و به ویژه برای ترک پایدار اعتیاد، «اشتغال» از جایگاهی بنیادین برخوردار است. در چرخه ای ترک پایدار اعتیاد، اشتغال محترمانه ای معتاد بعد یا به هنگام ترک، بسیار مهم است و زمینه ساز هویت بخشی به معتاد در راستای روحیه یابی او برای ترک پایدار و بازگشت به جامعه می شود.

۶-۲ ضرورت مشارکت در پیشگیری از جرایم حاشیه نشینها

از وظایف مهم مدیریت شهری ایجاد نظم و امنیت در جامعه شهری است. بدون امنیت هیچ جامعه ای امکان حیات و بقا نخواهد داشت و ساکنان جامعه در صورت عدم وجود حس امنیت در اولین فرصت به ترک آنجا و یافتن مکانی ایمن در جای دیگر می پردازند. ایجاد امنیت در جامعه شهری به طرق مختلف انجام می گیرد که یکی از ارکان مهم آن نیروی انتظامی و پلیس می

جرم را بر هم می زند و از گذار اندیشه مجرمانه به فعل
پیشگیری می کند. (رجبی تاج امیر، ۱۰۰:۱۴۰۰)

۶-۲ آموزش و اطلاع رسانی

وقوع جرائم یکی از معضلات روزافزون در جوامع امروزی،
به خصوص در کلان شهرهاست و پیشگیری و کنترل
جرائم در این شهرها به بهره گیری درست و بهینه از
توانها و استعدادهای شهروندان در قالب برنامه های
مشارکتی نیازمند است. (جلوخوانی نیارکی
و دیگران، ۱۳۹۷: ۲۴۷)

پیشگیری از جرائم جرم با اطلاع رسانی عمومی و آموزش
محقق می شود. مشارکت و همیاری مردم با پلیس در
انجام اقدامات امنیتی به عنوان عاملی مهم و حیاتی در
پیشگیری از وقوع جرائم تلقی می گردد. پلیس بایستی
در چارچوب قانون نسبت به انجام اقداماتی از جمله آگاه
سازی، اطلاع رسانی و تعامل با مردم و سازمان های مردم
نهاد و سازمان آموزش و پرورش به منظور پیشگیری از
وقوع جرائم اهتمام داشته باشد. (اسماعیلیان
و نوروزی، ۱۳۹۳)

۶-۳ پلیس محله

نگهبان محله یکی از ابتکاراتی است که علاوه بر جلب
مشارکت مردمی در تأمین امنیت، احساس مسئولیت
افراد را در قبال حفظ امنیت افزایش می دهد. پیشگیری
محلی و تشکیل نگهبان داخلی در محله ها، امری است
که از مدت ها قبل در برخی کشورها مورد توجه قرار
گرفته و در کشور ما نیز گروه ها و شرکت های امنیتی

داشته باشند. رویکرد نظری کاهش وقوع جرائم از طریق
طراحی محیطی مناسب (CPTED) به دنبال ارائه
راهکارهایی به منظور نامناسب سازی محیط برای
مجرمان است. (Fisher, 2012: 6 & Clancey)

افزایش نظارت عمومی، ساماندهی عرصه عمومی و
مدیریت فضاهای بی دفاع عمده محورهای مطرح در این
رویکرد هستند. (Cozens, 2011: 486) ارزیابی نحوه
تأثیر معیارهای محیطی بر وقوع جرم در محلات شهری
به برنامه ریزان و طراحان کمک می کند تا راه حل هایی
مناسب در این زمینه ارائه دهند.

از سوی دیگر، وقوع جرائم شهری در محلات و شهرهای
کشور سالانه خسارات مالی، جانی و روانی زیادی به
شهروندان و خانواده ها وارد می نماید. امروزه پیشگیری از
جرم به اصلی ترین راهبر در حوزه مبارزه با جرائم شهری
تبدیل شده است

مهمترین اقدامات و تدابیر نظارتی کنترلی پلیس در
پیشگیری موقعیت مدار از جرائم اخلاقی عبارتند از:
مراقبت و محافظت از آماج های جرائم اخلاقی در مقابل
بزهکاران، افزایش خطر شناسایی بزهکاران جرائم
اخلاقی، پرهیز از تحریک بزهکار توسط بزه دیده، آموزش
و آگاهی پلیس به بزه دیدگان جرائم اخلاقی در جهت
اجتناب از وضعیت های جرم زا. بنابراین پلیس با اتخاذ
تدابیر و اقداماتی که نتیجه آن خطر ساز کردن ارتکاب
جرم و تغییر شرایط و موقعیت های مجرم و حمایت از
بزه دیدگان احتمالی که آماج جرائم اخلاقی محسوب
می گردند، وضعیتهای ما قبل را مختل کرده و معادله

نیروی انتظامی به جای تمرکز بر واکنش علیه مجرمان ، باید بخش عمده اس از تلاش ها و نیروی خود را به امور کنشی یعنی پیشگیری و آگاهی بخشیدن نسبت به مقررات و مشکلات ناشی از بزهکاری ، مواد مخدر ، مواد روان گردان و امثال آنها مرتبط است تا افراد جامعه در نتیجه ی این آگاهی و بینشی که به دست می آورند ، به سراغ کج روی و رفتارهای منحرفانه نروند .

بخش دیگری از فعالیت پلیس ، عمدتاً به آموزش افراد در معرض بزه و جلب مشارکت آنان در حمایت خود و پیشگیری از بزه دیدگی باز می گردد . در راستای همکاری با پلیس محله نیز می توان به مواردی مانند گزارش هیا ساکنان به پلیس محله ، دستگیری مجرم و مظنون و تحویل به پلیس محله اشاره داشت . تقسیم محله های مختلف شهر بین نیروهای پلیس و ارتباط آنان با مردم محله به ویژه در ایام تعطیل که از لحاظ زمانی فرصت های بزهکاری فراهم است ، به نحو شایسته در کاهش آمار جرایم مؤثر خواهد بود .

۶- گزارش دهی موارد مشکوک

حاکم شدن فرهنگ مشارکت مردمی در سیاست جنایی و وجود تکلیف همگانی بر ادای شهادت و گزارش جرم ، موجب می شود خطر کشف جرایم برای مرجمان افزایش و در نتیجه بزهکاری کاهش یابد . یکی از راه های پر خطر کردن رفتارهای مجرمانه ، تشویق و ترغیب مردم به شکایت و گزارش جرایم و ایجاد چنین فرهنگی در میان آنان است . البته تشویق مردم به گزارش موارد مشکوک به مراجع انتظامی ، مستلزم وجود رابطه ی سالم ، دوستانه و مبتنی بر اعتماد بین پلیس و مردم

با همکاری نیروی انتظامی ایجاد شده اند که عمدتاً از بازنشستگان پلیس استفاده می کنند .

بدین ترتیب افراد یا اشخاص حقوقی اعم از دولتی یا غیر دولتی برای تأمین امنیت اموال و اماکن خود ، با این شرکت ها قرارداد منعقد می کنند . (هاتفی اردکانی ۱۳۸۱، ص ۷۵)

گشت های شهروندی معمولاً از افرادی تشکیل می شود که از طریق حضور در نقاط مخصوصی که دید خوبی دارد ، به کنترل اموال و ساختمان ها پرداخته و نواقص و اشکالات نظیر باز بودن پنجره ها و قفل نبودن درب اتومبیل را به مالکان آن و نیز حوادث مشکوک را به پلیس گزارش می کنند . تحقیقات به عمل آمده در برخی کشورها نشان می دهد ، در محله هایی که ساکنان ، بر آنچه در منطقه اتفاق می افتد ، کنترل کمتری دارند ، رفتارهای خشونت بار و بی نظمی رواج دارد و در جاهایی که همسایگان به یکدیگر مشکوک بوده و از یکدیگر حمایت نمی کنند ، ترس از وقوع جرم بیشتر است . (بواندیا، ۱۳۸۰، ص ۲۴۷)

بنابراین با توجه به اینکه نقش پلیس منحصر به کشف و تعقیب مجرمان و همکاری به عنوان ضابط قوه ی قضاییه نیست و اصلی ترین وظیفه ی پلیس، مشارکت در طرح های پیشگیری غیر کیفری از بزهکاری اعم از وضعی و اجتماعی است ، لذا پلیس باید خود را عضو مردم و مردم نیز متقابلاً خود را موظف به همکاری با پلیس بدانند . (مجلسی، ۱۴۰۳، ص ۲۴۷)

سازماندهی و نهادینه شدن در جامعه به عنوان یکی از روش های کارآمد مشارکت مردمی در سیاست جنایی است .

۶-۶ میانجیگری و تقویت روابط همسایگی

میانجی گری با هدف جبران خسارت وارده که یکی از ارکان عدالت ترمیمی است را می توان در محله ها ضمن تقویت روابط همسایگی تقویت نمود . تقویت روابط همسایگی هر چند در کنار همبستگی و همگونی فرهنگی و رابطه ی محبت و برادری مفهوم می یابد ، اما با توجه به این که از یک سو در اسلام به طور ویژه مورد تأکید است و از سوی دیگر تأثیر قابل توجهی بر پیشگیری از بزه کاری دارد ، لذا با عنوان جلوه ای مستقل قابل بحث است .

در واقع علاوه بر تأثیری که همسایگان و اهالی محل بر رفتارهای افراد به ویژه کودکان و نوجوانان می گذارند ، موضوع محافظت از آماج ها از طریق نظارت همسایگان ، امری است که مورد توجه سیاست جنایی اسلام واقع شده و اخیراً در برخی کشورها نیز برنامه ی نظارت همسایگی را به عنوان یکی از راه کارهای مقابله با بزه کاری مورد توجه قرار داده اند . (میرخلیلی ، ۱۳۸۸، ص ۶۰)

لذا یکی از راهبردهای پیش گیری ، استفاده از قابلیت های محلی ، به ویژه روابط بین همسایگان و نظارت و

است به طوری که مردم با میل و رغبت اطلاعات خود را در اختیار مراجع انتظامی قرار دهند . در سیاست جنایی اسلام ، آیات و روایات متعددی مسأله ی وجوب ادای شهادت و حرمت ترک آن را مورد اشاره قرار داده است .

۱

از سوی دیگر گزارش دهی موارد مشکوک در حاشیه شهرها نظیر ساخت و سازهای غیر مجاز، تبیین شبکه مجازی ارتباطات، گزارش دهی افراد بی هویت و غیرمجاز در حاشیه شهرها، کنترل متجاهدین و معتادین، گزارش دهی فحشا و قاچاق و یا پخش مواد مخدر در این مناطق نقش موثری در پیشگیری و تدوین برنامه های پیشگیرانه دارد.

۶-۵ امر بمعروف و نهی از منکر

حاشیه نشینی عمدتاً در زمین های حاشیه شهر که فاقد نظارت قانونی بوده، شکل می گیرد . غیر رسمی ترین نوع نظارت ، یعنی نظارتی است که توسط شهروندان عادی در محل سکونت آنان و در جاهای دیگر صورت می گیرد، امر به معروف و نهی از منکر را می توان نوعی نظارت شرعی نام نهاد . گرچه در آموزه های اسلامی امر به معروف و نهی از منکر جزء فروع دین و از جمله عبادات تلقی می شود ، اما صیغه ی اجتماعی و ضرورت استفاده از آن به عنوان یکی از ابزارهای کنترل اجتماعی ، برجسته تر است . با این حال این نهاد نیازمند

۱-سوره ی بقره آیات ۲۸۲ و ۲۸۳ در خصوص ادای شهادت است .

این نواقص تمهید گشت های شهروندی نظیر پلیس محله، بهره گیری از امر بمعروف و نهی از منکر، تقویت ایمان و توسعه روابط همسایگی برای شهروندان و از سوی دیگر تمهید امکاناتی همچون گروه های ارشاد، ساخت فضای سبز با مبلمان شهری مناسب، روشنایی کوچه ها، توجه به ساخت و سازهای غیر مجاز و تمهید کیوسک های نگهداری در این مناطق جنبه پیشگیرانه دارند. لذا پیشنهاد می شود مسولان ارگانهای مرتبط علی الخصوص شهرداری ضمن نظارت بیشتر در خصوص ساخت و سازها در کنار نهادهای پیشگیرانه از جرایم به بحث مشارکت شهروندان توجه بیشتری مبذول دارند و با تدوین برنامه های کوتاه مدت و دراز مدت ریشه جرایم حاشینه نشینی را از میان برکنند.

سپاسگزاری

از معاونت محترم پژوهشی به خاطر حمایت معنوی در اجرای پژوهش حاضر سپاسگزاری می شود.
از آقای دکتر عبدالله علیزاده به خاطر بازبینی متن مقاله و ارائه نظرهای ساختاری تشکر و قدردانی می شود.
از داوران محترم به خاطر ارائه نظرهای ساختاری و علمی سپاسگزاری می شود.
نگارندگان بر خود لازم می دانند از آقای دکتر محمد رسول آهنگران به خاطر مطالعه متن مقاله حاضر و ارائه نظرهای ارزشمند سپاسگزاری نمایند.

منابع

الف-منابع فارسی

مراقبت آنهاست. معروف ترین برنامه ای که در این خصوص تدوین شده است برنامه ی معروف سه بزرگ است که در سه مرحله ی نظارت، شناسایی و تحقیقات امنیتی طراحی شده و فعالیت های خود را در محورهای تعیین شده سامان داده است. از مردم خواسته می شود که مواظب رفتارهایی مشکوک باشند و آنها را به پلیس گزارش دهند و نسبت به اوضاع و احوال مربوط به سایر همسایگان حساسیت داشته و مراقبت کنند. (داوری و همکار، ۱۳۸۰، ص ۷۰۲)

نتیجه گیری و پیشنهادها

حاشیه شهرها بعنوان یکی از اماکن جرم خیز چه از نظر بزهکاری و بزه دیدگی شناخته می شوند. در این میان صرف نظر از ضرورت تدوین برنامه های دراز مدت و طولانی مدت در کنترل و پیشگیری از این مورد، مشارکت شهروندان را نباید از خطار دور داشت. آنچه در بررسی تحلیلی توصیفی در این نوشتار بدان دست یافتیم آن است که شهروندان ساکن در این محیط ها بعضا بدلایلی همچون ترس و ارباب از عواقب گزارش دهی توسط بزهکاران، تهدید و خرابکاری بزهکاران بر گزارش دهی بزه دیدگان، نبود امکانات اطلاع رسانی به دلیل فقر، دوری از فضای شهری و هزینه بر بودن اطلاع رسانی، نبود زیر ساخت های امن محافظتی، شناسایی و مقابله با جرایم مختص حاشیه نشینی، بافت محیطی و ساخت و ساز خاص و در نهایت نبود آموزش برای شیوه های مقابله با این جرایم و عدم تعامل و همکاری با ارگانهای ناظر موجب شده است نتوان از ظرفیت های مردمی بهره برد. لذا به منظور رفع

- ۱۹- مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳) بحارالانوار، بیروت، موسسه الوفاء.
- ۲۰- میرخلیلی، محمود(۱۳۸۸)، پیشگیری وضعی از بزهداری با نگاه به سیاست جنایی اسلام، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، تهران
- ۲۱- ویلسون، جیمز و کلینک، جرج(۱۳۸۲)، نظریه پنجره های شکسته، ترجمه محمد صدری توحید خانه، مجله حقوقی و قضایی دادگستری، شماره ۴۳.
- ۲۲- هاتفی اردکانی، حسین(۱۳۸۱) مسائل و جرایم مالی و اقتصادی سرقت، مقالات اولین همایش ملی آسیب های اجتماعی در ایران، جلد ششم، انتشارات آگاه.
- ۲۳- یوسف جمال، زهرا و دیگران(۱۳۹۸) نقش حاشیه نشینی در ارتکاب جرایم، نشریه دانش انتظامی ایلام، دوره ۸، شماره ۲۹، بهار.
- ب- منابع لاتین

- 1- Burgese, J.(1994) the politics of trust : reducing fear of crime in urban parks , Gloucester (England):comedia : London : demos
- 2- Clancey, G., Lee, M., & Fisher, D. (2012). Crime prevention through environmental design (CPTED) and the New South Wales crime risk assessment guidelines: A critical review. *Crime Prevention & Community Safety*, 14(1),
- 3- Cozens, P. M.(2011). Urban planning and environmental criminology: Towards a new perspective for safer cities. *Planning Practice and Research*, 26(4)
- 4- Gruber , Denis, et al (2005), "Living and Working in Slums of Mumbai", *Internet-Fassung*, April, Otto-von-Guericke-Universität Magdeburg.
- 5- Loukaitou-Sideris, A. (۲۰۰۶). Is it safe to walk? neighborhood safety and security considerations and their effects on walking. *Journal of Planning Literature*.
- 6- poyner , B(1991)situational crime prevention in two parking facilities ,*security journal* , vol 2, no 1.
- 7- Sakip, S. R. M., & Abdullah, A. (2012). Measuring crime prevention through environmental design in a gated residential area: A pilot survey. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 42

- ۱- اسماعیلیان، مهدی و نوروزی، بهرام، ۱۳۹۳، جلب مشارکت مردم در پیشگیری از جرایم، <https://civilica.com/doc/1850820>
- ۲- امیری رسکنی، مانده و عشریه، روح الله، ۱۳۹۳، نقش معماری شهری در کاهش جرایم، اولین کنگره تخصصی مدیریت شهری و شوراهای شهر، ساری، <https://civilica.com/doc/271486>
- ۳- امینی، الهام و همکاران(۱۳۹۲) ارزیابی عوامل مؤثر بر افزایش کیفیت فضاهای عمومی در شهرهای جدید نمونه موردی شهر جدید پرد، فصلنامه آمایش محیط.
- ۴- ایران منش، نسیم، ۱۳۹۴، نقش طراحی شهری در پیش گیری از جرائم و مدیریت شهری، اولین کنفرانس ملی مدیریت شهری ایران، تهران، <https://civilica.com/doc/551040>
- ۵- یونانیا، هرئاندو گومز، (۱۳۸۰) جرایم شهری، ترجمه فاطمه گیوچیان، دفتر پژوهش های فرهنگی، تهران.
- ۶- بیات، بهرام(۱۳۹۴) تحلیل آسیب ها و جرایم مناطق حاشیه نشین شهر تهران، نشریه مطالعات امنیت اجتماعی، دوره ۶ شماره ۴۳.
- ۷- پاکزاد، جواد (۱۳۷۶)، طراحی شهری چیست، مجله آبادی، ویژه طراحی شهری، سال هفتم، شماره ۲۵.
- ۸- جلوخانی نیارکی، محمد رضا و دیگران(۱۳۹۷) توسعه سیستم اطلاعات مکانی شهروند محور به منظور پایش و تحلیل جرایم شهری، پژوهشهای جغرافیای انسانی، دوره ۵۰، شماره ۱، فروردین.
- ۹- جیسون، سوزان و ویلسون، پل آر(۱۳۹۰) طراحی محیطی جرم ستیز، پیشگیری جرم از طریق طراحی محیطی، ترجمه محسن کلانتری، ابودر سلامی بیرامی، انتشارات آذر کلک، نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران، دفتر تحقیقات کاربردی.
- ۱۰- داوری، محمد و همکار (۱۳۸۰) جامعه شناسی کج روی، تهران، حوزه و دانشگاه
- ۱۱- رجبی تاج امیر، ابراهیم(۱۴۰۰) نقش پلیس در پیشگیری موقعیت مدار از جرایم اخلاقی، نشریه مطالعات پیشگیری از جرم، دوره ۱۶، شماره ۵۹.
- ۱۲- رجبی، ابراهیم(۱۳۹۹) تاثیر طراحی محیطی بر پیشگیری از سرقت خودرو، نشریه مطالعات پیشگیری از جرم، دوره ۱۵، شماره ۵۷.
- ۱۳- زاهد زاهدانی، سعید(۱۳۶۹) حاشیه نشینی، شیراز، انتشارات دانشگاه شیراز.
- ۱۴- ستوده، هدایت الله(۱۳۸۶)، آسیب شناسی اجتماعی، تهران، آوای نور.
- ۱۵- عباسی، الهام (۱۳۸۷) بررسی جغرافیایی جرم خیز شهری با استفاده از سامان های اطلاعات جغرافیایی GIST مورد مطالعه: بزه قاچاق و سو مصرف مواد مخدر در شهر قزوین، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه بین المللی امام خمینی قزوین.
- ۱۶- فتحی، سروش(۱۳۹۱)، تحلیلی بر روابط اجتماعی در فضای شهری پایدار، مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، سال چهارم، پاییز.
- ۱۷- فریدون، مهشاد، ۱۳۹۷، حاشیه نشینی، همایش بین المللی افق های نوین در مهندسی عمران، معماری و توسعه شهری، تهران، <https://civilica.com/doc/901726>
- ۱۸- قورچی بیگی، کجید(۱۳۸۹) نقش راهبردهای نظریه cpted در کاهش هزینه های جرم در فضاهای عمومی شهری، نشریه مطالعات پیشگیری از جرم، تابستان، شماره ۱۵.